

ОСОБИСТІСНІ ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ ПІДЛІТКІВ З ВІДХИЛЕННЯМИ У ПОВЕДІНЦІ

Невеселюк Богдана

Підлітковий період є ключовим у формуванні особистості, адже саме тоді закладаються основи самосвідомості та свідомих вчинків на тлі фізіологічних і психічних змін. Самооцінка значною мірою залежить від взаємодії з ровесниками та ставлення дорослих, а високий рівень тривожності негативно впливає на навчання, соціальні контакти й може переходити у депресивні прояви. Відхилення у поведінці зумовлюють як об'єктивні чинники (родина, школа, група однолітків), так і суб'єктивні (низька адаптивність, несформованість самооцінки, психічна нестійкість). За даними досліджень, депресивні розлади спостерігаються у близько 30% підлітків, середній вік їх початку становить приблизно дев'ять років [1–7].

Метою тези є обґрунтування особистісних особливостей розвитку підлітків з відхиленнями у поведінці.

Експериментальне дослідження було проведено із 30 підлітками, віком 13-14 років (15 хлопців, 15 дівчат) – учнями Тульчинського ліцею №2. Респондентів було поділено на дві групи по 15 осіб для участі в експерименті: одна група є контрольною (КГ), а друга група – експериментальною (ЕГ). Для комплексного аналізу психологічного стану підлітків було використано низку психодіагностичних методик: методика «Шкала соціальної тривожності Лібовіца (LSAS)»; методика «Шкала оцінки соціальної фобії SPIN; методика «Опитувальник Л. Почебут (адаптація О. Степанюк)» (тест агресивності); методика «Діагностика вад особистого розвитку (ДВОР) (автор З. Карпенко)». Проведене емпіричне дослідження спрямоване на детальне вивчення особистісних особливостей підлітків з відхиленнями у поведінці, а також на виявлення ключових чинників, що впливають на розвиток таких особливостей (табл. 1).

Таблиця 1

Порівняльні результати психодіагностичного обстеження підлітків

Методика / Показник	Контрольна група (КГ)	Експериментальна група (ЕГ)	Основні висновки
1	2	3	4
LSAS (Шкала соціальної тривожності Лібовіца)	60% – виражена тривожність; 40% – помірна	67% – виражена; 27% – сильна; 6% – помірна	У ЕГ більше випадків сильної тривожності
SPIN (Соціальна фобія)	73% – низький/легкий рівень; 27% – середній; важких проявів немає	54% – низький/легкий; 39% – середній; 7% – важкий	У ЕГ більше середніх і важких проявів
Опитувальник агресивності (Л. Почебут)	Вербальна агресія: 50–75%; Фізична: 14–17%; Предметна: 0–33%; Емоційна: 11–25%; Самоагресія: 14–33%	Вербальна агресія: 67–100%; фізична: 17–50%; Предметна: 33–50%; Емоційна: 50–67%; Самоагресія: 33–67%	У ЕГ агресивність вираженіша за всіма формами
ДВОР (З. Карпенко)	Тривожність: середній рівень у 9 осіб (40–67%); Імпульсивність: середній у 7, низький у 1, відсутній у 5; Агресивність: середній у 10, відсутній у 5; нечесна поведінка: середній у 4, решта відсутня; Асоціальність: середній у 6, низький у 4, відсутній у 5; замкнутість: середній у 6, низький у 3; Невпевненість: середній у 3; екстернальність: помірна у 2; естетична нечутливість: низька у 2	Тривожність: середній у 14 (50–70%); Імпульсивність: середній у всіх; агресивність: середній у більшості, високий у 6; нечесна поведінка: середній у 14; Асоціальність: середній у більшості, низький у 4; замкнутість і Невпевненість: середній у більшості; Екстернальність: низька у 7; Естетична нечутливість: низька у частини	У ЕГ вади особистого розвитку більш поширені та інтенсивні

Отримані результати діагностичного обстеження свідчать про суттєві відмінності між підлітками контрольної та експериментальної груп. У контрольній групі переважають помірні та легкі прояви соціальної тривожності, що поєднуються з відносно високим рівнем самооцінки та менш вираженими формами агресивності й особистісних вад. Натомість в експериментальній групі домінують виражені та сильні прояви тривожності, наявні випадки важкої соціальної фобії, а також більш поширені й інтенсивні прояви агресивності (вербальної, емоційної, предметної та самоагресії).

Додатково у підлітків цієї групи спостерігається значно вищий рівень імпульсивності, агресивності, схильності до нечесної поведінки та асоціальності, що поєднується з менш стабільною самооцінкою: понад чверть учасників мають її низький рівень. Така сукупність показників свідчить про психологічну вразливість підлітків експериментальної групи, їхню недостатню соціально-психологічну адаптованість та потребу у цілеспрямованій психокорекційній підтримці, спрямованій на зниження тривожності, розвиток емоційної регуляції та формування адекватного самосприйняття.

Таким чином, отримані дані дозволяють зробити висновок, що підлітки ЕГ, порівняно із підлітками КГ, характеризуються підвищеною соціальною тривожністю та соціальною фобією, водночас рівень їх агресивності та загальні вади особистісного розвитку не мають суттєвих відхилень. Показники самооцінки свідчать про її зниження у порівнянні з контрольною групою, що вказує на певні психологічні особливості підлітків ЕГ і відображає специфіку впливу чинників, які відрізняють ці групи. Отримані результати підтверджують необхідність подальшого аналізу та врахування цих особливостей при плануванні психокорекційних та профілактичних заходів.

Список використаних джерел

1. Валюшко М. О. Депресивні стани підлітка та їх причини. *Актуальні проблеми природничих і гуманітарних наук у дослідженнях молодих учених «Родзинка – 2020»* : XXII Всеукраїнська наукова конференція молодих учених. Черкаси : ЧНУ ім. Б. Хмельницького, 2020. С. 308–310.
2. Круглова Н. Теоретичні засади дослідження сутності депресії та депресивних станів і їх психологічних проявів. *Збірник наукових праць «Проблеми сучасної психології»*. 2020. №49. С. 202. URL: <https://doi.org/10.32626/2227-6246.2020-49.202-223> (дата звернення: 09.07.2025)
3. Кушнір Ю. В., Оверчук В.А., Шпортун О.М. Вікова та спеціальна психологія: навчальний посібник. Вінниця : Центр оперативного друку «Документ Принт», 2020. 135 с. 4. Михайлова Е., Матковська Т. Депресивний розлад поведінки у підлітків. *Охорона здоров'я дітей та підлітків*. 2021. №1. С. 46. URL: <https://surl.li/jwmgpc> (дата звернення: 09.07.2025).
5. Радченко В. О. Проблеми булінгу в підлітковому віці. *Теоретико-методологічні проблеми практичної психології та її перспективи розвитку* : 2021 рік : зб. доповідей Всеукраїнської студентської науково-практичної конференції, присвяченої 125-річчю з Дня народження Жана Піаже. Кропивницький, 2021. С. 165.
6. Смук Н. Р. Здоров'я збереження як домінантний аспект освітньої діяльності навчального закладу. *Здоров'язбережувальні технології закладу освіти в умовах сучасних освітніх змін*. 2019. №12. С. 87.
7. Чала Ю.М., Шахрайчук А.М. Психодіагностика: навчальний посібник. Харків : НТУ «ХПІ», 2018. 214 с. URL: <https://surl.li/jzajez> (дата звернення: 09.07.2025).